

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԼՈՐ ԽՈՐԻՈՒՐԻ

ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ԶԵԿՈՒՑԱԳԻՐԸ
ՎԵՀԱՓԱՌԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՔՍԱՆԱՄՅԱ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՍԻՆ

(Կարդացված տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյանի կողմից,
27 սեպտեմբերի 1976 թ.)

1975 թվականի հոկտեմբերին լրացավ Ս. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց Հայրապետի գահակալության 20-ամյակը:

Այսօր, հոբելյանական այս հանդիսավոր միտի առիթով, հանուն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գերագույն հոգևոր խորհրդի, ինձ վրա նվիրական պարտականություն է դրված՝ համառոտակի, բայց ամբողջական ձևով ներկայացնել Նորին Սրբության գահակալության անցնող քսան տարիների ընթացքում Նրա ծավալած եկեղեցական, միջեկեղեցական, մշակութային, շինարարական, հայրենասիրական ու խաղաղասիրական գործունեության պատկերը:

Հոբելյար Հայոց Հայրապետը ծնվել է 1908 թվականի սեպտեմբերի 20-ին Ռումինիայի մայրաքաղաք Բուխարեստում, արհեստավորի բարեպաշտ ընտանիքում: Իր միջնակարգ կրթությունն ստացել է Բուխարեստում: 1931—1936 թվականներին սովորել և ավարտել է Բուխարեստի համալսարանի գրականության և փիլիսոփայության ֆակուլտետի մանկավարժության բաժինն ու այնուհետև նվիրվել կրթական ու հրապարակագրական աշխատանքների:

1943 թվականի սեպտեմբերի 30-ին ընդունել է հոգևոր կոչում և ընտրվել Ռումինիայի հայոց հոգևոր առաջնորդ: 1943 և 1944 տարիներին հետևել է Բուխարեստի աստվածաբանության ֆակուլտետի դասընթացներին:

1951 թվականին եպիսկոպոս է ձեռնադրվել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում և մինչև 1955 թվականը վարել Ռումինիայի թեմի առաջնորդական պաշտոնը:

1955 թվականի սեպտեմբերի 30-ին սուրբ Էջմիածնում գումարված ազգային-եկեղեցական ժողովը տ. Վազգեն եպիսկոպոս Պալքյանին ընտրում է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս:

Նույն թվականի հոկտեմբերի 2-ին Էջմիածնի Մայր տաճարում հայ եկեղեցու 12 արքեպիսկոպոսների և եպիսկոպոսների ձեռքով կատարվում է Նրա կաթողիկոսական ձեռնադրության, օծման և ապա գահակալության հանդիսավոր արարողությունը:

Տ. Տ. Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետը ա. Գրիգոր Լուսավորչի պատմական Աթոռի վրա բազմեց խոր հավատով, հոգևոր-ազգային առաքելության պայծառ գիտակցությամբ:

Տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյանը զեկուցագիրն ընթերցելիս

Հանձին Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի Հայաստանյայց առաքելական ա. եկեղեցին ունեցավ իր աստվածառաք Հովվապետը, Որն Իր սուրբ Աջը տարածեց բովանդակ հայության վրա ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի ու Իր հոգևոր, ազգային-հայրենասիրական առաքելությունը կատարեց անմնացորդ նվիրումով և բոլորանվեր սիրով դեպի իր Աթոռը, դեպի հայ եկեղեցին և դեպի իր ժողովուրդն ու հայրենիքը:

Անցնող քսան տարիների ընթացքում Հայոց Հայրապետն Իր բարձր անձնավորությունը գրոց հիշատակության արժանի իրագործումներով նույնացրեց Մայր Աթոռի և հայոց վերածնված աշխարհի երազանքների հետ: Նրա ոգեշնչող անձնավորությունից ճառագայթող լույսը ջերմացրել է բովանդակ հայության սիրտը և անքակտելի կերպով կապել Մայր Աթոռ ա. Էջմիածնի ու հայոց մայր երկրի հետ:

Հորեղյար Հայոց Հայրապետը, Իր ոտքերն ամրորեն դրած հայրենի հողի վրա, պայծառացրեց, ծաղկեցրեց Մայր Աթոռ ա. Էջմիածնին: Նա Իր մեծ ու բարի սրտով հասավ նաև սփյուռքին՝ հովվապետական Իր այցելությունների ժամանակ ամեն տեղ Իր հետ տանելով ա. Էջմիածնի պատգամն ու

օրհնությունը և հայրենիքի կենսարար շունչն ու Արարատյան աշխարհի հայրենական քաղցրությունները: Այդ պատգամն ու օրհնությունն անցնող քսան տարիների ընթացքում ափյուրքի հայության գիտակցության մեջ դարձան բյուրեղացած հավատ, ջերմացնող ապրում և ստաջնորդող ոգի:

«Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, այսօր է՝ և հավետ պիտի ըլլա, ինչ որ եղած է ի սկզբանե, այսինքն՝ վե՛մ հավատքի, լո՛ւյս հոգիներու և պաշտպա՛ն հայրենյաց», գրում է Հայոց Հայրապետը:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության քսանամյա բեղուն շրջանն ընդգրկեց գործունեության բազում բնագավառներ: Այժմ համառոտակի ուզում ենք կանգ առնել Նորին Սրբության այդ բազմակողմանի գործունեության հիմնական երեսների վրա:

Վեհափառ Հայրապետն Իր գահակալության առաջին իսկ օրերից Իրեն հատուկ գործիմացությամբ և եռանդով ձեռնամուխ եղավ ստեղծելու խաղաղ և առողջ հիմքերի վրա դրված վանական հոգևոր կյանք ու մթնոլորտ: Այդ նպատակով Մայր Աթոռում կազմվեց երեսուն հոդվածներից բաղկացած վանական-միաբանական մի կանոնադրություն, որպեսզի Ս. Էջմիածինն իրապես դառնա «կրոնական հաստատություն մը, ուր ի Քրիստոս սիրով միաբանած հոգևորականներ ապրին համայնական կյանքով, ուխտած ըլլալով անձնվիրաբար ծառայելու Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցիին և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին, ժուժկալության, աղքատության ու անպայման հնազանդության հայրապետահաստատ կանոններուն համաձայն», գրում է Վեհափառ Հայրապետը:

Այսօր, այս երջանիկ հոբելյանի հանգրվանին, ուրախ ենք արձանագրելու, որ Հայոց Հայրապետը կարողացավ Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբաններին ներշնչել հոգևոր կոչման և ազգային առաքելության զգացում, Ս. Էջմիածնի համար ապրելու և գործելու գաղափարական գեղեցկություն:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության շրջանում Նրա սուրբ Աջով եպիսկոպոսական աստիճան են ստացել հետևյալ 36 եպիսկոպոսները.

1. տ. Ծնորհք արքեպիսկոպոս Գալստյան (պատրիարք Կ. Պոլսի հայոց) .
2. տ. Հայկազուն արքեպիսկոպոս Աբրահամյան.
3. տ. Սերովբե արքեպիսկոպոս Մանուկյան.
4. տ. Հայրիկ արքեպիսկոպոս Ասլանյան.
5. տ. Ասողիկ արքեպիսկոպոս Ղազարյան.
6. տ. Պսակ արքեպիսկոպոս Թումայան.
7. տ. Կոմիտաս արքեպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյան.
8. տ. Բաբգեն արքեպիսկոպոս Ապատյան.
9. տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոս Մանուկյան.
10. տ. Ծաֆե արքեպիսկոպոս Աճեմյան.
11. տ. Վաչե արքեպիսկոպոս Հովսեփյան.
12. տ. Վարդան եպիսկոպոս Տեր-Սահակյան.
13. տ. Եզնիկ եպիսկոպոս Ազնավորյան.
14. տ. Պարզև եպիսկոպոս Վրթանեսյան.
15. տ. Ծավարշ եպիսկոպոս Գույումճյան.
16. տ. Զգոն եպիսկոպոս Հակոբյան.
17. տ. Գնել եպիսկոպոս Ծերեճյան.
18. տ. Բաբգեն եպիսկոպոս Վարժապետյան.
19. տ. Հուսիկ եպիսկոպոս Սանթրոյան.
20. տ. Եղիշե եպիսկոպոս Սիմոնյան,

21. տ. Մաշտոց եպիսկոպոս Թաշիրյան.
22. տ. Վահան եպիսկոպոս Տերյան.
23. տ. Տիրայր եպիսկոպոս Մարտիրյան.
24. տ. Հակոբ եպիսկոպոս Վարդանյան.
25. տ. Զավեն եպիսկոպոս Չինչինյան.
26. տ. Գարեգին եպիսկոպոս Գազանճյան.
27. տ. Ծափան եպիսկոպոս Սվաճյան.
28. տ. Գյուտ եպիսկոպոս Նազգաշյան.
29. տ. Արսեն եպիսկոպոս Բերբերյան.
30. տ. Նարեկ եպիսկոպոս Ծաքարյան.
31. տ. Գևորգ եպիսկոպոս Սերադարյան.
32. տ. Հմայակ եպիսկոպոս Ինդոյան.
33. տ. Արիս եպիսկոպոս Ծիրվանյան.
34. տ. Ներսես եպիսկոպոս Պոզապալյան.
35. տ. Կյուրեղ եպիսկոպոս Գաբրիլյան.
36. տ. Դավիթ եպիսկոպոս Սահակյան:

Եպիսկոպոսաց սույն ցանկից վախճանվել են.

1. տ. Հակագուն արքեպիսկոպոս Աթրահամյան.
2. տ. Վարդան եպիսկոպոս Տեր-Սահակյան.
3. տ. Եզնիկ եպիսկոպոս Ազնավուրյան.
4. տ. Պարզե եպիսկոպոս Վրթանեսյան.
5. տ. Ծավարշ եպիսկոպոս Գույումճյան.
6. տ. Մաշտոց եպիսկոպոս Թաշիրյան.
7. տ. Եղիշե եպիսկոպոս Սիմոնյան:

Վեհափառ Հայրապետը, ինչպես տեսնում ենք, հայ եկեղեցին օծուեց նորաստեղծ իշխանավորներով՝ հանուն հայ եկեղեցու առաքելության բարձրացման նաև մե՛ր օրերին և ի պաշտպանություն մեր ժողովրդի հոգևոր սպասի:

Վեհափառ Հայրապետն իր գահակալության ընթացքում բախտավոր եղավ իր շուրջն ունենալու, որպես Գերագույն հոգևոր խորհրդի և Վերստուգիչ հանձնաժողովի անդամներ, որպես մերձավոր գործակիցներ, թե՛ հայ եկեղեցու բարձրաստիճան հոգևորականներ և թե՛ հայրենաբնակ վաստակաշատ, անվանի մտավորականներ, որոնք իրենց սրտագին մասնակցությունը բերեցին Հայոց Հայրապետի եկեղեցաշեն ու հայրենամարտ իրագործումներին:

Գերագույն հոգևոր խորհրդի համալրված ներկա կազմն է հետևյալը.

Տ. Սերովքե արքեպ. Մանուկյան.

Տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյան.

Տ. Ծափե արքեպ. Աճեմյան.

Տ. Հուսիկ եպ. Սանթրոյան.

Դոկտ.-պրոֆ. Առաքել Առաքելյան.

Ակադեմիկոս, դոկտ.-պրոֆ. Արարատ Ղարիբյան.

Դոկտ.-պրոֆ. Սարգիս Մելիքսեթյան.

Դոցենտ Հովհաննես Թովուզյան:

Գերագույն հոգևոր խորհրդի նիստերին մասնակցում են նաև, խորհրդակցական ձայնով, ի պաշտոնե, Մայր Աթոռի դիվանապետ տ. Արսեն եպ. Բերբերյանը, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր Արթուր Հատիսյանը և Միջ-

եկեղեցական հարաբերությունների բաժնի ընդհանուր քարտուղար Պարզև Ծահրազյանը:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տարիներին Գերագույն հոգեվոր խորհրդին առընթեր գործել է միշտ Վերստուգիչ հանձնաժողով, որի կազմում են այժմ:

Տ. Նարեկ եպս. Ծաքարյան.

Եփրեմ Ալեքսանյան.

Բարսեղ Թաշճյան:

Վերջերս Վեհափառ Հայրապետի կարգադրությամբ Գերագույն հոգևոր խորհրդին առընթեր կազմվեց նաև Իրավագիտական խորհրդատու մարմին՝ հետևյալ կազմով.

Դոկտ. Վազգեն Հակոբյան.

Դոցենտ Մակիչ Ուզունյան.

Դոկտ.-պրոֆ. Գևորգ Խոյոպյան:

Վերջին քսան տարիների ընթացքում շինարարական աշխատանքները ղեկավարել է, Վեհափառ Հայրապետի հրավերով, Մայր Աթոռին առընթեր ճարտարապետների գիտական հանձնաժողովը, որի կազմում են.

Դոկտ.-պրոֆ. Վարազդատ Հարությունյան (նախագահ).

Ակադեմիկոս, նկարիչ Գրիգոր Խանջյան.

Դոկտ.-պրոֆ. Կարո Ղաֆադարյան.

Դոկտ.-պրոֆ. Կոստանդին Հովհաննիսյան.

Ծալտարապետ Բաղդասար Արզումանյան.

Ինժեներ Կոստանդին Ալթունյան.

Ծալտարապետ Արծրուն Գալիկյան:

Կարևոր նշանակություն ունեցան նաև Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տարիներին Մայր Աթոռում զանազան առիթներով գումարված ազգային-եկեղեցական և եպիսկոպոսաց ժողովները:

Վեհափառ Հայրապետն Իր ուշադրությունը կենտրոնացրեց նաև ներքին թեմերի վերակազմակերպման աշխատանքների վրա: Նրա անմիջական հսկողության և տարած հետևողական աշխատանքների շնորհիվ կարելի եղավ առավել կազմակերպված, բնականոն և արդյունավետ կյանք ստեղծել ներքին բոլոր թեմերում:

Այսօր Հայաստանի սահմաններից ներս ունենք երկու պատմական թեմեր՝ Արարատյան և Ծիրակի, որոնք իբրև կենտրոն ունեն Երևան և Լենինական քաղաքները: Հայաստանի սահմաններից դուրս ունենք Վրաստանի, Ադրբեջանի և Ռուսաստանի թեմերը:

Բոլոր թեմերն ունեն իրենց թեմակալ առաջնորդները, բոլորն էլ Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբաններ, ունեն իրենց թեմական խորհուրդներն ու եկեղեցական վարչությունները, որոնք հավատարմոր և նվիրյալ քահանաների համագործակցությամբ ղեկավարում են թեմերի եկեղեցական, հոգևոր կյանքը՝ Վեհափառ Հայրապետի օրհնության ներքո:

Ինչպես Մայր Աթոռում, այնպես էլ ներքին թեմերում, Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ, հաստատվել է վարչա-տնտեսական կարգ ու կարգապահություն, որ գործադրվում է ճշգրտությամբ և բարեխղճությամբ: Սրանով էլ բացատրվում է Մայր Աթոռի և ներքին թեմերի ֆինանսական եկամուտների աճը:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության շրջանում ավելի քան երեք

ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ՀՈՐԵՎՅԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԴԻՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱ ՔՈՒՑԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ՊԵՏԵՐԻ ԵՎ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՆՎԻՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՐՆԵՐԻ ԳԱՀԱՎԱՆՆԵՐԻ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐԻ ՈՒ ԱՅՈՒ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆ ՆԵՐԱՍԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԵՏ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԸ, Տ. ՊԻՄԵՆ ՍՐԲԱՋԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿԸ ԵՎ Տ. ԴԱՆԻԹ Ե ՊԱՏՐԻԱՐԿ-
ԿԱԹՈՐԻԿՈՍԸ ՀԱՆԳԻՏԱՆԱԼՈՐ ՆԻՍՏԻ ՓԱՍՏԱՆՆԻ ՎԵՋԱՐԱՆԻ ՂԱՀԻԹՈՒՄ

ամրապնդվել, սերտացել է կապը Մայր Աթոռի և հայ եկեղեցու նվիրապետական մյուս Աթոռների ու արտասահմանյան թեմերի միջև:

Մայր Աթոռի և մեր ազգային եկեղեցական թեմերի փոխհարաբերությունը Վեհափառ Հայրապետին շահագրգռող կենտրոնական խնդիրներից մեկն է եղել, որովհետև այդ փոխհարաբերությամբ էլ բնորոշվել է Հայաստանյայց եկեղեցու մեկությունը և մեր ազգային-եկեղեցական կյանքի միասնությունը:

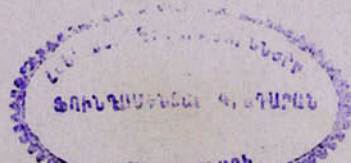
Այսօր, և մանավա՛նդ այսօր, Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին, Մայր Աթոռ ու Էջմիածնի գլխավորությամբ և նրա տիրախմամ թեմերի անմիջական գործակցությամբ, հոգևոր, ազգային, հայրենասիրական մեծ ու վճռական առաքելություն ունի կատարելիք հայ ժողովրդի կյանքում:

Հայ եկեղեցու արտասահմանյան թեմերն են. Ատրպատականի թեմ (կենտրոն՝ Թավրիզ), Թեհրանի թեմ (կենտրոն՝ Թեհրան), Սպահանի թեմ (կենտրոն՝ Նոր Ջուղա), Եգիպտոսի թեմ (կենտրոն՝ Կահիրե), Արևմտյան Իլիրոպայի թեմ (կենտրոն՝ Փարիզ), ԱՄՆ-ի արևելյան թեմ (կենտրոն՝ Նյու-Յորք), ԱՄՆ-ի արևմտյան թեմ (կենտրոն՝ Լոս-Անջելոս), Հարավային Ամերիկայի թեմ (կենտրոն՝ Բուենոս-Այրես), Իրաքի թեմ (կենտրոն՝ Բաղդադ), Հնդկաստանի թեմ (կենտրոն՝ Կալկաթա), Ավստրալիայի և Նոր Զելանդիայի թեմ (կենտրոն՝ Սիդնեյ), Ռումինիայի և Բուլղարիայի միացյալ թեմեր (կենտրոններ՝ Բուխարեստ և Սոֆիա), Հունաստանի թեմ (կենտրոն՝ Աթենք) և Անգլիայի հայրապետական պատվիրակությունը:

Արտասահմանի մեր թեմերը նույնպես ունեն իրենց թեմակալ առաջնորդները՝ բոլորն էլ Մայր Աթոռի միաբաններ, անձնդիր և քաջ հովիվներ, ունեն թեմական կազմակերպություններ, համաձայն իրենց կանոնագրությունների: Թեմակալ առաջնորդներն ու թեմական կազմակերպությունները չափազանց շնորհակալ գործ են կատարում սփյուռքի պայմաններում մեր ժողովրդի հոգևոր, ազգային կյանքում, Մայր Աթոռ ու Էջմիածնի հոգևոր իշխանության և օրհնության ներքո:

Վեհափառ Հայրապետն Իր գահակալության առաջին իսկ օրերից հղացավ, կազմեց և գործադրության դրեց հայրենի մեր բազմաթիվ վանքերի և եկեղեցիների վերականգնման ու վերանորոգման մեծ ծրագիրները, որոնք քաջ առ քաջ կենսագործվեցին:

Վեհափառ Հայրապետի հրավերով Մայր Աթոռին առընթեր կազմված հայ անվանի ճարտարապետներից բաղկացած ճարտարապետական հանձնաժողովը գիտական հեղինակությամբ, ինքնաբուխ նվիրումով և մեծ սիրով իր վրա վերցրեց Մայր Աթոռի, պատմական վանքերի և եկեղեցիների շինարարական ու վերանորոգչական աշխատանքների ընդհանուր վերահսկողությունը՝ մարմին տալու համար շինարար և շինող Հայրապետի ծրագրերին: Այդ աշխատանքների շնորհիվ է, որ այսօր Մայր Աթոռը ստացել է իր արժանի շուքն ու բարեզարդությունը, փառավոր տեսքը: Այդ շինարարական աշխատանքների շնորհիվ է, որ վերանորոգվեցին կամ վերակառուցվեցին և վերազարդարվեցին առաջին հերթին Մայր տաճարը, Նոր Վեհարանը, Հին Վեհարանը, միաբանական սեղանատունը, Ղազարապատը, մայրավանքի ողջ շրջափակը, որտեղ և կառուցվեց ուխտի և աղոթքի Հայ մահատակաց հուշարձանը, վերակառուցվեցին նաև մեր հայրենի տաճարները՝ վանքեր և եկեղեցիներ, ինչպիսիք են ս. Հովհաննիս, ս. Գայանեն, ս. Ծողակաթը, Խորվիրապը, ս. Գեղարդ վանքը, Օշականի ս. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցին, Բջնու և Սիսիանի եկեղեցիները, Դարալագյազի ս. Խաչը, Երևանի ս. Զո-

րավոր եկեղեցին, Լեւինականի, Կիրովականի, Ստեփանավանի, Մոսկվայի, Թբիլիսիի, Բաքվի, Ռուստվի հայոց եկեղեցիները:

Ծինարարական այս ձեռնարկումների մեջ հիշատակության արժանի գործ հանդիսացավ Արագածի լանջերին, Բյուրական գյուղում, «Հայկաշէն» Հայրապետանոցի կառուցումը, որի հողամասը 1969 թվականին հայրենի իշխանությունը սիրով տրամադրեց Հայոց Հայրապետին:

Այստեղ մասնավոր կարևորությամբ պետք է արձանագրել նաև Երևանի առաջնորդանիստ ս. Սարգիս եկեղեցու հիմնական վերակառուցումը, որն իր հայեցի ոճով համահնչուն է դարձել մեր մայրաքաղաքի ճարտարապետական կերպարին:

Ծուրջ քսան տարի է, որ առանց ընդհատման այսպես շարունակվել են շինարարական, վերանորոգչական աշխատանքները Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ, Հայրապետ, Որի «կյանքի նպատակն իսկ է եղել» վերաշինությունը մեր պատմական կոթողների, որպեսզի «երազը անգամ մը ևս իրականություն դառնա», որովհետև Հայոց Հայրապետը քսան տարի է, «սկսած է շինել, ինչ որ անցյալի մեջ չար ձեռքեր քանդեցին դարեր և դարեր շարունակ»:

Ծինարարական վերոհիշյալ աշխատանքների զգալի մասը կատարվել է արտասահմանից ստացված նյութական հատկացումներով և բացառիկ նվիրատվություններով:

Այստեղ առաջին հերթին պետք է հիշել Մայր Աթոռի հանգուցյալ մեծ բարերար Գալուստ Կյուլպենկյանին և նրա արդար անունը կրող «Գալուստ Կյուլպենկյան» հիմնարկությունը, Հայ բարեգործական ընդհանուր միությունը, ինչպես նաև առանձին անհատ բարերար հավատացյալներ, որոնք իրենց նյութական հատկացումներով օժանդակեցին Վեհափառ Հայրապետի շինարարական լայն ծրագրերի իրականացմանը: Երախտագիտությամբ պետք է հիշել Մայր Աթոռի հետևյալ բարերարների անունները.

Միացյալ Նահանգներից

Ալեքս Մանուկյան, Հայկ Գալուքճյան, Էդվարդ Մարտիկյան, Պետրոս և Հմայակ Սարաֆյաններ, Տատուր Տատուրյան, Հերրի Թաթոսյան, Ստեփան Տեր-Գրիգորյան, Հերրի Բըրտ Մովսիսյան, Հովակիմ Մուրադյան:

Ֆրանսիայից

Նորհան Ֆրենկյան, Արծրուն Զրբաշյան, Մուշեղ Ժիերճյան, Նապոլեոն Պոլլուքյան, Գևորգ Պագըրճյան, Կարպիս Զրբաշյան, Կարպիս Ծնգըտըրյան, Մուշեղ Պետրոսյան:

Անգլիայից

Սարգիս Բյուրքճյան, Հոփսիսմե Ռոգ-Թրիք, Պետրոս Ալեքսանյան, եղբայրներ Գևորգ և Հովհաննես Բյուրքճյաններ, Կարո Գրիգորյան, Գևորգ Թահտա, Թորոս Պարսամյան:

Իտալիայից

Երվանդ Հյուսիսյան, Ստեփան Սրապյան, եղբայրներ Հայկ և Թորգոմ Ղազարոսյաններ ու Օմնիկ Մանուկյան:

Արգենտինայից

Եղբայրներ Հովհաննես և Սարգիս Տիարապեիրյաններ, Գևորգ Սարաֆյան, Տիգրան Մյուրեքյան, Կոպեռնիկ Սաֆարյան:

Ադիս-Աբեբայից

Մարտիրոս Տարագճյան և Լևոն Երզնկացյան:

Հայեպից

Սուրեն Գալեաներ:

Սիդնեյից

Հարություն Ակիմյան:

Ժնևից

Կարապետ Ղազարյան:

Բեյրութից

Գեղամ Տանձիկյան, Սարգիս Սարգիսյան, Երվանդ Դեմիրջյան և Կրոնասեր տիկնանց միություն:

Վիեննայից

Ազատ Վարդյան:

Բրազիլիայից

Գառնիկ Բազարյան:

Մեր շնորհակալությունն ենք հայտնում մասն ալն բազմահարյուր հավատացյալներին, թե՛ ներքին թեմերից և թե՛ արտուրքից, որոնք թեև համեստ, բայց իրենց սրտաբուխն մվերներով սատարեցին և էջմիածնի պաշտառությանը:

Վեհափառ Հայրապետի գործունեությունը Մայր Աթոռում ընդգրկում է ընդարձակ հորիզոններ: Նրա ջանքերով կազմակերպվեցին Մայր Աթոռի դիվանատունն ու տնտեսական-ֆինանսական բաժինները, որոնց բարեկարգ գործունեությունը տվեց իր բարի պտուղները: Նորին Արքունիքում էր անմիջական հսկողության ներքո հաստատեց խնայողության ռեժիմ և գործիմացությամբ հետևեց Մայր Աթոռի բյուջեի գործադրությանը՝ ուշադիր լինելով, որ Մայր Աթոռի յուրաքանչյուր կուպեկը ծառայի իր նպատակին:

Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ Մայր Աթոռում բացվեցին ատաղձագործարանը, ոսկերչական և երկաթագործական արհեստանոցները, ասեղնագործության աշխատանոցը, դերձակատունը, մոմաձուլարանը, սըրբազան նկարչության վերանորոգման արվեստանոցը, Մայր Աթոռի փոխարական միջոցների կենտրոնը (գարած)՝ 28 ավտոմեքենաներով: Այսպիսով, Մայր Աթոռը քսան տարիների ընթացքում դարձավ տնտեսա-ֆինանսական մի լուրջ հաստատություն՝ իր բազմաճյուղ և ընդարձակ գործունեությամբ: Բավական է արձանագրել, որ այսօր Մայր Աթոռի պաշտոնական, արհեստավորների և աշխատավորության թիվը 160 է:

Որպեսզի կարողանանք թվերով արտահայտել Մայր Աթոռի ֆինանսական կացությունը, անհրաժեշտ ենք համարում արձանագրել այստեղ, որ 1975 թվականին Մայր Աթոռի եկամուտը եղել է 765 հազար ռուբլի, 1956 թվականի 240 հազար ռուբլու դիմաց:

Մայր Աթոռի եկամուտների գլխավոր աղբյուրներն են եղել մասնավորապես Մայր Աթոռը, Արարատյան հայրապետական թեմը և ա. Գեղարդ վանքը: Մայր Աթոռը զգալի եկամուտներ է ունեցել մասն Լեհիմականի, Վրաստանի և Ադրբեջանի թեմերից:

Մայր Աթոռի ընթացիկ ծախսերի բյուջեն հարյուր տոկոսով փակվել է վերոհիշյալ ներքին եկամուտներով: Մայր Աթոռի շինարարական բացառիկ ծրագրերը միայն իրականացվել են արտասահմանի մեր բարերարների կարևոր մվիրատվություններով:

Ուրախ ենք մասն հայտնելու, որ վերջին քսանմեկ տարիների ընթացքում արտասահմանից ստացված մեծագումար և փոքրագումար մվիրատվությունների շնորհիվ այսօր Մայր Աթոռը «Ունիոն դե բանկ Սուիս» դրամատան

մեջ ունի մի կարևոր անձեռնմխելի գումար, որի տոկոսները Մայր Աթոռն օգտագործում է տարեկան իր բյուջեն հավասարակշռելու համար:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության շրջանում հոգևոր ճեմարանը դարձավ Նրա հայրապետական սրտին մոտիկ և հարազատ հաստատությունը: Հայոց Հայրապետն է գլխավորել միշտ հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմը: Հոգևոր ճեմարանի աշխատանքները տվեցին իրենց բարի արդյունքները: Անցնող քսան տարիների ընթացքում հոգևոր ճեմարանը սովել է 68 շրջանավարտներ, որոնցից 56-ն ընդունել են հոգևոր կոչում: Այսօր Մայր Աթոռում և ներքին ու արտասահմանյան թեմերում պաշտոնավարում են հոգևոր ճեմարանից շրջանավարտ 5 եպիսկոպոսներ, 16 վարդապետներ, 17 սարկավագներ և 18 քահանա հայեր:

Վեհափառ Հայրապետը հայ եկեղեցու վերականգնման աշխատանքներում և հայ ժողովրդի կրոնա-քարոյական դաստիարակության գործում պատասխանատու դեր է վերապահել Մայր Աթոռի պաշտոնատեղի «Էջմիածին» ամսագրին, որը Նրա գահակալության օրոք ևս, ավելի քան քսան տարի, անընդմեջ հրատարակվում է:

Ամսագիրը Հայոց Հայրապետության կենդանի խոսքն է՝ ուղղված անխտիր Մայր Աթոռի հարազատ բոլոր զավակներին:

«Էջմիածին» ամսագիրը հանդիսացել է Հայոց Հայրապետի քսան տարիների գահակալության սրտատույ ճիգերի, կառուցումների, հաջողությունների կենդանի օրագրությունը: Ամսագրի առաջին էջերը միշտ զարդարել են հայրապետական կոնդակները, կրոնաշունչ և հայրենաբույր պատգամներն ու ելույթները, հովվապետական ուղևորությունների նկարագրությունները: Ամսագրի էջերում շոշափված և լուսաբանված են մեր ազգային-եկեղեցական կյանքի բազմաթիվ ու բազմապիսի հարցերը:

1960 թվականին Մայր Աթոռն օժտվեց իր սեփական տպարանով, որը սրտագին նվերն էր ԱՄՆ-ի հայոց թեմի: Այդ տպարանում հրատարակվում են «Էջմիածին» ամսագիրը, Մայր Աթոռի այլ հրատարակություններ, այդ թվում՝ Մայր Աթոռի օրացույցը: Հրատարակվել են նաև ալբոմներ, «Արարատ» և «Էջմիածին» ամսագրերի մատենագիտությունները, Հայոց Հայրապետի արտասահմանյան ինն ուղևորությունների գրքերը, «Վազգեն Ա. Հայրապետ Հայոց» շարքի երեք հատորները և այլ հրատարակություններ:

Այստեղ ամենայն կարևորությամբ և երախտագիտությամբ պետք է արձանագրել Մայր Աթոռի տպարանից 1969 թվականին արևելահայերեն մորթարգմանությամբ լույս տեսած «Չորս Ավետարաններ»-ի և «Գործք առաքելոց»-ի հրատարակությունը 10.000 օրինակ տպաքանակով և ապա 1975 թվականին Նոր Կտակարանի արևելահայերեն ամբողջական թարգմանության հրատարակությունը՝ դարձյալ 10.000 օրինակ տպաքանակով:

Վեհափառ Հայրապետի հրամանով Մայր Աթոռում արևմտահայ գրական լեզվով թարգմանվեց մույնպես Նոր Կտակարանն ամբողջությամբ, որը շուտով տպագրության կհանձնվի Երուսաղեմի հայոց սրբոց Հակոբյանց վանքի տպարանում:

Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ և հսկողությամբ կատարված հրատարակչական մեծ նվաճում էր նաև հայերեն և օտար լեզուներով «Հայկական եկեղեցիներ» (1970 թ.) և «Հայկական խաչքարեր» (1973 թ.) գեղարվեստական բարձր ճաշակով տպագրված ալբոմների հրատարակությունը՝ յուրաքանչյուրը 12.000 օրինակ տպաքանակով:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տարիներին Մայր Աթոռում

մեծ հանդիսությամբ և համագգային շուքով կատարվեցին եկեղեցական, մշակութային, ազգային հիշարժան մեծ իրադարձությունների հոբելյանները, ինչպիսիք էին՝ 1962 թվականին ս. Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդյան 1600-ամյակը, Կ. Պոլսի պատրիարքության հաստատման 500-ամյակը, 1965 թվականին՝ Ապրիլյան եղեռնի 50-ամյակը, 1966 թվականին՝ Ոսկանյան Աստվածաշնչի հրատարակության 300-ամյակը, 1968 թվականին՝ Սարգսրապատի հերոսամարտի 50-ամյակը, նույն թվականին՝ Երևանի հիմնադրության 2750-ամյակը, 1969 թվականին՝ Կոմիտաս վարդապետի ծննդյան 100-ամյակը, 1970 թվականին՝ Առաքել վարդապետ Դավրիժեցու մահվան 300-ամյակը, Ներսես Աջոտապետի ծննդյան 200-ամյակը, Խրիմյան Հայրիկի և հայր Ղևոնդ Ալիշանի ծննդյան 150-ամյակները, 1971 թվականին՝ Մայր Աթոռի տպարանի հաստատման 200-ամյակը, 1973 թվականին՝ ս. Ներսես Ծնորհալի Հայրապետի մահվան 800-ամյակը, 1975 թվականին՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետության կիլիկյան շրջանի 600-ամյա պատմության փառքի ոգեկոչումը և այլ հոբելյաններ:

Վեհափառ Հայրապետի մշակութային գործունեության մեջ կարևոր տեղ է գրավում նաև Մայր տաճարին առընթեր եկեղեցական արվեստի թանգարանների կազմակերպումն ու հարստացումը, ձեռագրերի, հնատիպ գրքերի, սրբանկարների, հին դրամների, հայկական ասեղնագործությունների, եկեղեցական արծաթե սպասների, գորգերի և հնագիտական ու գեղարվեստական մեծ արժեք ներկայացնող այլ իրերի ձեռքբերումը և պահպանումը:

Վեհափառ Հայրապետի 20-ամյա բեղմնավոր գործունեության մեջ առանձին տեղ է գրավում աշխարհի խաղաղության պահպանման և ամրապնդման գործին կամ խաղաղության դատին Նրա բերած մասնակցությունը:

Խաղաղության ի նպաստ Նորին Սրբության կատարած աշխատանքները լիովին համապատասխանում են մեր սուրբ եկեղեցու ոգուն, մեր ժողովրդի և հայոց վերածնված հայրենիքի կենսական շահերին: «Քրիստոնեությունը էապես սիրո և խաղաղության մի առաքելություն է մարդկային կյանքի և հասարակության մեջ, իսկ Քրիստոս ինքը՝ Իշխան արդարության և Արեգակ արդարության: Հետևաբար ի՞նչ կա ավելի հարազատ Քրիստոսի եկեղեցու և Հայոց Հայրապետի համար, քան աշխարհի խաղաղության դատի պաշտպանությունը և ամրապնդումը բարեկամության՝ ազգերի և պետությունների միջև... Խաղաղությունը կյանքի առողջ և ստեղծարար ուժերի ներդաշնակորեն զարգացող գոյավիճակն է արդարության լույսի տակ: Մեր օրերում, երբ մարդու հանճարը թռիչք է առած նվաճելու համար նյութական տիեզերքը ամբողջ միճև արև՝ աղբյուրը լույսին, ինչքա՞ն հրաշալի պիտի լիներ տեսնել հաղթանակը նույն մարդու բարոյական հանճարին, նվաճումը արդարության և խաղաղության լույսին, որ դարեր առաջ շողաց հավատքի և հույսի բարձունքներից՝ աշխարհին բերելով պատգամը Աստուծո. «Յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն», պատգամում է Հայոց Հայրապետը:

Անցնող քսան տարիների ընթացքում ահա այս հավատով և ոգով Հայոց Հայրապետն Իր ձայնը բարձրացրեց միջազգային համաժողովների և համագումարների բեմերից՝ Երևանում, Մոսկվայում, Պրագայում, Հելսինկիում և Բեռլինում՝ ի խնդիր խաղաղության, ի խնդիր զինաթափման, ի խնդիր ժողովուրդների բարեկամության և պետությունների խաղաղ գոյակցության:

Միջազգային այդ բեմերից Հայոց Հայրապետը, խոսելով խաղաղության մասին, չէր մոռանում նաև հիշել ու դատապարտել 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանությունը՝ հայկական Ապրիլյան եղեռնը, որին զոհ գնաց շուրջ երկու միլիոն հայություն, ցեղասպանություն, որը դուռ բացեց հեռագա զարհուրելի այլ ցեղասպանությունների:

Հայոց Հայրապետը 1962 թվականին Իր խաղաղասիրական գործունեության համար պարգևատրվեց Ստոկհոլմի խաղաղության պաշտպանության կոմիտեի «Ժողիտ Կյուրի» պատվանշանով:

Վեհափառ Հայրապետի գաճակալության տարիներին շարունակվեցին պահպանվել և առավել սերտացվեցին հայ եկեղեցու և քույր եկեղեցիների միջև քրիստոնեական եղբայրական կապերն ու համագործակցությունը մեր նախնայաց ոգով և օրինակով:

Արդի ժամանակներում եկեղեցական կյանքը հատկանշվում է միջեկեղեցական հարաբերությունների աշխուժացման, եկեղեցիների մերձեցման, համագործակցության և հանուն ապագա եկեղեցական միության կատարված շնորհակալ ճիգերով:

Հանրահայտ է հայ եկեղեցու ավանդական լայնախոհությունը և հարգանքը դեպի քույր եկեղեցիները: Այս ոգով մեր եկեղեցին Հայոց Հայրապետի գաճակալության քսան տարիների ընթացքում, Նրա հրահանգով և օրհնությամբ, մասնակցեց ԱՄՆ-ի ազգային եկեղեցիների համաժողովին (1957 թ.), Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի երրորդ (1961 թ., Նյու-Դելհի), չորրորդ (1968 թ., Ուիսալա) և հինգերորդ (1975 թ., Նայրոբի) համագումարներին, համաօրթոդոքս եկեղեցիների Հոդոնսի ժողովին (1962 թ.), Վատիկանի երկրորդ ժողովին (1963—1965 թթ.) Մոնրեալի Հավատո և կարգի չորրորդ ժողովին (1964 թ.), Արևելյան ուղղափառ հինգ եկեղեցիների պետերի Ադիս-Աբեբայի համագումարին (1965 թ.) և այլն:

1962 թվականին Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին Հայոց Հայրապետի նախաձեռնությամբ անդամակցեց Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդին: Վերջին քսան տարիների ընթացքում քույր եկեղեցիների պետերի և Հայոց Հայրապետի միջև կատարվեցին փոխայցելություններ Էկումենիկ ոգով, որոնք առավել ևս սերտացրեցին հայ եկեղեցու եղբայրական կապերը քույր եկեղեցիների հետ: Այս ոգով Մայր Աթոռ յայցեղեցին, ի գլուխ եկեղեցական պատվիրակությունների, ռուս պրավոսլավ եկեղեցու պետեր՝ Նորին Սրբություններ Ս. Ալեքսի և Ս. Պիմեն Պատրիարքները, վրաց օրթոդոքս եկեղեցու պետեր՝ Նորին Սրբություններ Ս. Մելքիսեդեկ Գ, Ս. Եփրեմ Բ և Ս. Դավիթ Ե Սրբազան Պատրիարք-կաթողիկոսները, Ռումինիայի Նորին Սրբություն Ս. Ժուստինիան Պատրիարքը, Բուլղարիայի Նորին Սրբություններ Ս. Կիրիլ և Ս. Մաքսիմ Պատրիարքները, Վատիկանի Քրիստոնյաների միության քարտուղարության նախագահ Նորին Գերագանցություն կարդինալ Ժան Վիլբրանդսը, Կ. Պոլսի Տիեզերական Պատրիարքության ներկայացուցիչ Էմիլիանոս Դիմիտրիադիս միտրոպոլիտը, ղպտի ուղղափառ եկեղեցու Պատրիարք Նորին Սրբություն Ամբաս Ծեմնուդա Գ-ը, Ալեքսանդրիայի և համայն Աֆրիկայի հույն ուղղափառ եկեղեցու Պատրիարք Նորին Սրբություն Նիկողայոս Զ-ը, Լիբանանի հայ կաթողիկե համայնքի Պատրիարք Նորին Ամենապատվություն Իգնատիոս Պետրոս Պաթանյանը, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի գլխավոր քարտուղարներ դուկո. Վիսենտ Լուֆթը և դուկո. Էոժեն Բլեյկը, անգլիկան, մալաբար և եթովպական քույր եկեղեցիների բարձրաստիճան պատվիրակություններ, ԱՄՆ-ի եկեղե-

ցիների ազգային խորհրդի նախագահ դուկտ. Միլլերը, Հեսսեն Նասսաու նահանգի (ԳՖՀ) ավետարանական-լութերական համայնքի նախագահ դուկտ. Մարտին Նիմյուլլերը, ինչպես նաև Միջին Արևելքի հայ ավետարանական համայնքների նախագահ վերապատվելի Հովհ. Ահարոնյանը և բազմաթիվ այլ բարձրաստիճան եկեղեցականներ:

Այս տարիներին Հայոց Հայրապետը եղբայրական ջերմ հարաբերություններ հաստատեց նաև կրոնական այլ համայնքների հոգևոր պետերի, այդ թվում՝ Անդրկովկասի և Ադրբեջանի մուսուլմանների կրոնական վարչության պետ Ծելյա-Ուլ Իսլամ Հաքիմզադե Դեփիրովի, Միջին Ասիայի Ծելյա-Ուլ-Իսլամ Բաբախանովի, ինչպես նաև Հորդանանի, Դամասկոսի մահմեդական կրոնապետների հետ:

Իր հերթին Հայոց Հայրապետը պաշտոնական այցելություններ տվեց ռուս պրավոսլավ եկեղեցուն, վրաց օրթոդոքս եկեղեցուն, անգլիկան, ռումին, բուլղար, դպտի, մալաբար և այլ քույր եկեղեցիների հոգևոր պետերին:

Այստեղ մասնավոր կարևորությամբ ցանկանում ենք արձանագրել հայ առաքելական և ռուս պրավոսլավ եկեղեցիների եղբայրական հարաբերությունների սերտացումն ու երկու հավատացյալ ժողովուրդների դարավոր թարեկամության ամրապնդումը Վեհափառ Հայրապետի գահակալության օրերին: Հայոց Հայրապետը ռուսաց պատրիարքության սիրալիր հրավերով զանազան առիթներով այցելեց Մոսկվա, Ջագորսկ և Կիև, ռուս պրավոսլավ եկեղեցու կրոնական կենտրոնները, և սրտագին հանդիպումներ ունեցավ երջանկահիշատակ Ս. Ալեքսի Պատրիարքի և այժմյան Պատրիարք Նորին Սրբություն Ս. Պիմենի հետ:

Այստեղ գոհունակությամբ արձանագրում ենք նաև Երուսաղեմի հայոց տ. Եղիշե պատրիարքի այցելությունը 1974-ին Ամենայն Հայոց Հայրապետի հետ Մոսկվա, Ջագորսկ և Կիև, ինչպես նաև Կ. Պոլսի հայոց տ. Ծնորհք պատրիարքի այցելությունը Մոսկվա և Ջագորսկ՝ սրտագին հրավերով Ս. Պիմեն Սրբազան Պատրիարքի:

Բացառիկ նշանակություն ունեցավ 1961 թվականին Հայոց Հայրապետի հանդիպումը Կ. Պոլսում Տիեզերական Պատրիարք Նորին Սրբություն Աթենագորասի հետ: Պատմական-եկեղեցական կարևոր նշանակություն ունեցավ նաև հոռմեական կաթոլիկ եկեղեցու պետ Նորին Սրբություն Պողոս Զ Պապի հրավերով Հայոց Հայրապետի այցելությունը Վատիկան 1970 թվականին՝ հայ եկեղեցու նվիրապետական մյուս Աթոռների գահակալներից և բարձրաստիճան հայ հոգևորականներից բաղկացած մեծ շքախմբով:

Միջեկեղեցական հարաբերությունների զարգացման տեսակետից պատմական մեծ իրադարձություններ հանդիսացան նաև Վեհափառ Հայրապետի այցելությունները մալաբար եկեղեցու կենտրոն (Բոթսայամ, 1963 թ.), եթովպական եկեղեցու կենտրոն (Ադիս-Աբեբա, 1965 թ.), ապա անգլիկան եկեղեցու կենտրոն (Լամբեթ պալատ, 1956 և 1975 թթ.), Ե. Հ. Խ.-ի կենտրոն (Ժնև, 1963 թ.), այնուհետև Նրա հանդիպումները Միլանի, Վենետիկի, Փարիզի, Մարսելի, Լիոնի, Վիեննայի, Պորտուգալիայի կարդինալ արքեպիսկոպոսների և քույր եկեղեցիների այլ բարձրաստիճան հոգևորականների հետ:

Հայ եկեղեցու և քույր եկեղեցիների միջև հարաբերությունները կանոնավորելու և է՛լ ավելի սերտացնելու համար Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ Մայր Աթոռում 1969 թվականին ստեղծվեց Միջեկեղեցական

հարաբերությունների հատուկ բաժին, որը ձեռնհաստրեմ կատարում է իր առջև դրված պարտականությունները:

Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու պատմական առաքելություններին հիմնված է եղել հայ եկեղեցու միության պահպանումը և Էջմիածնի օրհնության ներքո: Այս ոգին է իշխել ու տիրապետել մեր եկեղեցական ողջ նույնականության: Այդ նույն ոգով է առաջնորդվել նաև մեր հոբելյար Հայրապետն Իր գահակալության քսան տարիների ընթացքում:

Սփռվել ենք աշխարհով մեկ, բայց միացած ենք և Էջմիածնի խորհրդով և աստվածային օրհնությամբ:

Ավա՛ղ, սակայն, 1956 թվականից սկսած հայ եկեղեցու ծոցում դրսևորվեցին Անթիլիասի կիլիկյան Աթոռի կողմից հակակառնական և կենտրոնախույս ձգտումներ և կատարվեցին ռոմանիզմներ Մայր Աթոռի տիրախմբում թեմերից ներս: Ստեղծվեց եկեղեցական ծանոթ տապալակ:

Հայոց Հայրապետը, սակայն, առաջնորդված հայ եկեղեցու միության ոգով և հայ ժողովրդի գերագույն շահերի գիտակցությամբ, քանի՜-քանի՜ անգամներ, որպես գերագույն Պետը հայ եկեղեցու, համերաշխության և սիրո ձեռք մեկնեց Անթիլիասի Աթոռին, որպեսզի հայ եկեղեցու ծոցից վերանա եկեղեցական երկփեղկումն ու պառակտումը:

Այս նպատակով 1963 թ. հոկտեմբերին Հայոց Հայրապետը Երուսաղեմի հայոց պատրիարքարանում մասնավոր տեսակցություն ունեցավ Անթիլիասի Աթոռի ներքին գահակալի հետ, և կայացավ ցանկալի ողջագործումը՝ հուրախություն մեր եկեղեցու և համայն հայ ժողովրդի, որ ի Հայաստան և ի սփյուռք աշխարհի:

Այդ թվականներից մինչև այսօր թե՛ քանիվ և թե՛ գործով Հայոց Հայրապետն «արթուն կերպով հսկել է», որպեսզի ողջագործումի այդ ոգին «արմատանա մեր եկեղեցական և ազգային կյանքին ներս և դուրս կենսաբեր ու պտղատառ»: Բայց, դժբախտաբար, Հայոց Հայրապետի սիրո և միության հորդորները մնացին ցարդ «ձայն քարքառոյ յանապատի», և Անթիլիասի եկեղեցական ու ազգային ղեկավարության մտայնության և գործելու եղանակի մեջ տեղի չունեցավ ոչ մի փոփոխություն: Աղոթում ենք և սպասում, որ մի օր Անթիլիասը գիտակցի իր սխալն ու վերադառնա հայ եկեղեցու միության կանոնական ու պատմությամբ նվիրագործված սկզբունքների՝ պահելով մասնավոր իր տեղն ու առաքելությունը հայ եկեղեցու նվիրապետության կառույցի մեջ:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության շրջանում Նրա ձեռնարկած հայրապետական ուղևորությունները, դեպի մեր ներքին և արտասահմանյան թեմերը, նոր էջ բացեցին հայ եկեղեցու բազմադարյան պատմության մեջ:

1956—1976 տարիներին հովվապետական ուղևորությունները հանդիսացան կարևոր իրադարձություններ հատկապես արտասահմանի հայության եկեղեցական, ազգային կյանքի համար:

Հայոց Հայրապետն արտասահմանում Իր հավատացյալ և հայրենասեր զավակների կողմից գտավ փառահեղ և արտագին ընդունելություն: Սփյուռքի հայությունն զգաց, որ սուրբ Էջմիածինն ինչպես միշտ, նաև այսօր հանդիսանում է հայոց հավատքի ծալակներ տեղի և այն հոգևոր ու անքակտելի կամուրջը, որ կապում է ի սփյուռք աշխարհի ցրված հայությունն իր կրոնական կենտրոնին և իր մայր հայրենիքին:

Հովվապետական այս ուղևորությունների ժամանակ Հայոց Հայրապետն այցելեց մեր նվիրապետական մյուս Աթոռները՝ Անթիլիաս, Երուսաղեմ և

Կ. Պոլիս, եղավ թեմական մեր գրեթե բոլոր կենտրոններում, Գանգեսի ափերից մինչև Բոսֆորի ափերը, մինչև Ատլանտյանի և Խաղաղականի ափերը՝ բաշխելու Ավետարանի լույսը, և Էջմիածնի աստվածային օրհնությունը և վկայելու, թե մեկ է Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին և անբաժանելի, ինչպես ինքը՝ հայ ժողովուրդը, և թե բոլոր հայերը հարազատ զավակներն են Մայր Աթոռ և Էջմիածնի:

Այստեղ կարևորությամբ պետք է արձանագրենք Երուսաղեմի հայոց ամենապատիվ տ. Եղիշե սրբազան պատրիարք հոր սիրալիր հրավերով Հայոց Հայրապետի երկրորդ այցելությունը 1975 թ. հունիսին, «յուլատ և լերկրպագություն Սուրբ Տեղեաց», միաժամանակ կատարելու համար օծումը Երուսաղեմի և Հարության պատմական մեծ տաճարի հայկական մասի վերանորոգված վերնատան եկեղեցու, խորանների և խաչքարերի, ինչպես նաև նախագահելու սրբոց Հակոբյանց վանքում Ալեքս և Մարի Մանուկյանների իշխանական նվիրատվությամբ կառուցված ընծայարանի և Ժառանգավորաց վարժարանի նոր շենքի բացման հանդիսությունը:

Արտասահմանում կատարած Իր ուղևորությունների ժամանակ Հայոց Հայրապետը պաշտոնական հանդիպումներ ունեցավ զանազան երկրների պետական մի շարք բարձրաստիճան անձնավորությունների հետ, ինչպես օրինակ՝ ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետի նախագահ մարշալ Նիկոլայ Բուդագինի (1956 թ.), ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետի նախագահի տեղակալ Ալեքսեյ Կոսիգինի (1960 թ.), Ֆրանսիայի հանրապետության պրեզիդենտներ Ռեյնե Կոտիի (1956 թ.) և Ժորժ Պոմպիդուի (1970 թ.), Հնդկաստանի հանրապետության պրեզիդենտ դոկտ. Ռադհակրիշնանի, Հնդկաստանի վարչապետ Զավահալալ Ներուի (1963 թ.), Եթովպիայի կայսր Հայլե Սելասիեի (1965 թ.), Եգիպտոսի Արաբական Հանրապետության պրեզիդենտ Գամալ Աբդել Նասերի (1956 թ.), Հորդանանի Հուսեյն Բ թագավորի (1963 և 1975 թթ.), Իսրայելի հանրապետության պրեզիդենտ Էֆրաիմ Գուսերի (1975 թ.), Լիբանանի հանրապետության պրեզիդենտ Կամիլ Շամունի (1956 թ.), Միավորված ազգերի կազմակերպության ընդհանուր քարտուղար Ու-Տանի (1968 թ.), Արգենտինայի հանրապետության պրեզիդենտ գեներալ Կառլոս Օնգանիայի (1968 թ.), Բրազիլիայի հանրապետության պրեզիդենտ մարշալ Կոստա Միլվայի (1968 թ.) Կերեկի (Կոնադա) վարչապետ Դանիել Ջոնսոնի (1968 թ.), Ավստրիայի հանրապետության պրեզիդենտ Ֆրանց Յոնասի (1961 թ.), Պորտուգալիայի հանրապետության պրեզիդենտ ծովակալ Ամերիկո Թոմուսի և վարչապետներ Անտոնիո Օլիվեյրա Սալազարի ու Մարչելլո Կանետանյի (1961, 1970 թթ.), Թուրքիայի հանրապետության պրեզիդենտ գեներալ Ջեմալ Գյուրսելի (1961 թ.), Բուլղարիայի ժողովրդական Հանրապետության Պետական խորհրդի անդամ գեներալ Իվան Միխայլովի (1975 թ.) և Վրաստանի, Ադրբեջանի Մինիստրների սովետների նախագահների հետ զանազան առիթներով:

Մխիթարական է նաև հաստատել, որ գահակալության Իր քսան տարիների ընթացքում Հայոց Հայրապետը միշտ վայելել է բարյացակամ ու հարգալից վերաբերմունքը Հայաստանի բարեխնամ կառավարության: Նորին Սրբությունը եկեղեցական զանազան հարցերի սունչությամբ բազմիցս այցելել է Հայաստանի Գերագույն սովետի նախագահության նախագահներին և ՀՍՄՀ Մինիստրների սովետի նախագահներին:

Այս հանդիսավոր պահին պարտականությունն ունենք մեր խորագրաց երախտագիտությունն ու անկեղծ շնորհակալությունը հայտնելու մեր հայրե-

նի բարեխնամ կառավարությանը, ինչպես նաև Սովետական Միության կառավարությանը և կրոնների գործերի խորհրդին՝ վերջին բաժնի տարիների ընթացքում և Էջմիածնի և նրա Գահակալի գործունեությանն նկատմամբ նրանց ցուցաբերած հույժ բարյացակամ ու լայնաստի վերաբերմունքի և բարոյական օժանդակության համար:

Սույն քառամյակը լուսավոր և խոստումնալից մի հանգրվան է Հայոց Հայրապետի բեղմնավոր գործունեության ճանապարհի վրա: Մեր երախտագիտության առարկա է դառնում քառն տարիների վրա պատարագված Նրա կյանքը, որ ճշմարտապես եղավ պայծառ հավատքի, անդուլ աշխատանքի, հոգևոր, մշակութային և շինարար իրագործումների մի բեղուն շրջան:

Գերագույն հոգևոր խորհուրդս, հանուն բովանդակ հայ ժողովրդի, իր որդիական սերն ու հավատարմությունն է հայտնում դեպի մեր հավատի բազմադարյան կենտրոն Մայր Աթոռ և Էջմիածինը, որ ամեն հայ մարդու սրտում իր ամուր խարիսխն ունի, և դեպի նրա արժանավոր Գահակալը, որ իր մաքուր ձեռքերի մեջ է պահում հայրապետական իշխանության գավազանը՝ դեպի հայ եկեղեցին ու հայ ժողովուրդն ունեցած իր պարտքի և կոչման խորունկ գիտակցությամբ. «Ձի աչսպիսի իսկ և վայել էր մեզ Քահանայապետ սուրբ, անմեղ, անարատ» (Եբր. է 26):

Հորեղյար և սիրելի Հայրապետ մեր, թող պայծառ, խաղաղ և արևոտ լինեն Ձեր կյանքի հետագա տարիները՝ լի աստվածային օրհնությամբ, շրջապատված մեր ժողովրդի պաշտամունքի հաճող սիրով, որպեսզի դեռ երկա՛ր ու երկա՛ր տարիներ շարունակեք մնալ Լուսավորչի Գահի վրա՝ կարողանալ իրագործելու համար Ձեր եկեղեցաշեն ու հայրենանվեր բոլոր անավարտ մնացած ծրագրերը՝ հանսասանություն Մայր Աթոռ և Էջմիածնի, ի պայծառություն Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու, ի բարօրություն հայրենյաց և ի մխիթարություն հավատացյալ ժողովրդի:

